

– Ask kan havne på **rød**lista

Det som nå skjer betegnes fra vitenskapelig hold som dramatisk. Askeskuddsjukdommen sprer seg aggressivt, og forskere mener ask står i fare for å bli en utrydningstruet art. Fortsatt står mye ubesvart. Spørsmålet er hvor mye skade soppen kan gjøre før tilstrekkelig kunnskap er på plass.

AV ELI TANGEN EGGUM

Ask (*Fraxinus excelsior*) er et varmekjært treslag som finnes i et bredt belte langs kysten til Sogn og Fjordane, og med spredte forekomster nordover til Nord-Trøndelag og i innlandet østafjells til Ringsaker. Virket er sterkt, tungt og har gode tekniske egenskaper, og brukes blant annet til parkett, trapper og møbler. Egenskapene konkurrerer med tropiske treslag, og kunne gjøre treet langt mer etterspurt enn i dag.

I norsk mytologi er ask symbolet for det høyreiste og vidtfavnende, og er verdenstreet Ygdrasil og Odins tre. I dag ser det ut til at det kjære tuntreet, mattreet, emnetreet og det mytologiske treslaget står for fall i store deler av Europa.

Mye usikkerhet

– Vi vet det er en soppjukdom, forteller Halvor Solheim, seniorforsker ved Seksjon Skoghelse, Skog og landskap. Men det er ennå stor usikkerhet knyttet til denne sjukdommen. Det er mye vi ikke vet.

Først for tre år siden ble det anamorfe (ukjønnet) stadiet beskrevet som *Chalara fraxinea*. Da hadde sykdommen herjet i en femten års tid i Polen, Litauen og Latvia. Men en hadde ikke helt fått taket på hvilken sopp dette kunne være. Man visste heller ikke hva det kjønnet stadiet (teliomorfen) var for noe. I vinter kom forskere fram til at dette måtte være sopp *Hymenoscyphus albidus*, som er vidt utbredt og godt kjent i Europa. – Hvorfor denne sopp har blitt

En stor ask med sterke angrep. Treet bærer preg av mye skuddavdøing og vannrisdannelser. Foto: Halvor Solheim, Skog og landskap.

så aggressiv vet vi ennå ikke. Det kan for eksempel være snakk om en ny mutant, en hybrid mellom *H. Albidus* og en ukjent, introdusert art, forteller Solheim. Han understreker videre at dette foreløpig bare er spekulasjoner.

Ny sjukdom

Det som gjør sjukdomsbildet ekstra truende er spredningen, som ser ut til å være meget effektiv. Det foregår forskning i mange land nå, også i Norge er det et kontinuerlig fokus på sjukdommen, legger han til.

Først i 2003 registrerte man sjukdommen i Sverige og Danmark. Selv om den er av forholdsvis ny dato også i de andre nordiske landene, har erfarne patologer i Sverige allerede fastslått at askeskuddsjuken er den verste sjukdommen som har rammet trær i landet noensinne. Hos oss er den nå utbredt i askeskog på Østlandet og Sørlandet. Solheim forteller at de har klart å isolere soppen, og har registrert typiske symptomer fra svenskegrensa til Hedmark, videre i Buskerud, Vestfold, Telemark, Aust- og Vest-Agder. I år er den også registrert litt inn i Rogaland. Skog og landskaps registreringer vil, i samarbeid med Mattilsynet, fortsette videre nordover på Vestlandet.

Verre enn almesjuka

I Norge har man liten erfaring med at hele trær dør av askeskuddsjukdom. I Polen ser man derimot tilfeller av dette. – Hva de dør av vil variere. Askeskuddsoppen kan nok drepe trær, men andre sopper kan også overta i sterkt svekkede trær, for eksempel honningsopp, og være den direkte årsaken til avdøingen, legger Solheim til.

– Selve askeskuddsoppen er ikke like aggressiv som almesjukesoppen. Når almesjukesopp angriper dør treet i løpet av et til to år etter smitte. Men det er spredningen av askeskuddsopp som er så mye mer effektiv, og som dermed gjør den mer truende. Almesjukesoppen spres med almesplintborener som ofte ikke flyr lengre enn noen hundre meter. – På grunn av lite kunnskap har vi heller ikke visst så mye om hvordan askeskuddsoppen sprer seg, forteller Solheim. Spredningen skjer trolig over lange avstander. I askeskog har vi satt opp sporsamlere, for å se om smitten kan være luftbåren. I år er disse testene kun gjennomført i Ås, men etter hvert kommer vi til å gjøre dette flere steder i Norge.

– Hvis sjukdommen utvikles i årene framover, slik vi ser eksempler på fra Polen, kan ask snart bli en rødlisteart. Som sagt, det er

mye usikkerhet omkring dette. Men det ser veldig ille ut, også for treslagets eksistens i Norge.

En visne-sjukdom

Unge som gamle trær er utsatt. Både toppskudd og sideskudd visner og dør, og det er blader og bladstilker som først blir angrepet. Ved angrepsstedet blir barken brunlig, mot gråaktig der det er friskt. Sjukdommen går videre fra bladstilken til bladfestet, og kan ringe skudd. Dermed får man en skuddavdøing. Ofte blir det imidlertid bare et dødt felt på greina, en nekrose som er typisk for sykdommen. Veden får en brunlig farge i dette feltet, noe som betyr at soppen trenger inn i veden. Soppen vokser ikke videre utover det døde feltet, og nye infeksjoner må til dersom treet skal bli ytterligere svekket. Det kan gå flere år før et stort tre dør. Svekkede trær danner ofte vannris, gjerne inntil de store greinene og stammen. Også her kan blader bli angrepet. Dermed kan sjukdommen raskt nå helt inn til stammen, og bidra til at hele treet dør. – Vi har ennå ikke sett tilfeller av tredød her i landet med unntak av et par små trær. Og det er fortsatt for tidlig å si om sjukdommen vil forløpe som beskrevet fra andre land, blant annet Polen.

Det finnes håp

– Det er også for tidlig å gå ut med anbefalinger om hvordan sjukdomsopfanget kan reduseres. Jeg har ikke hørt om noen som har prøvd fungicider ennå, men det vil nok komme etter hvert, forteller Solheim. Det viktige nå er å unngå videre spredning til områder som ennå ikke er angrepet. Askeplanter må ikke sendes fra et infisert til et sjukdomsfritt sted.

I Danmark finnes klonarkiver med ask. Der ser man kloner som blir sterkt angrepet, trær som ikke har krone igjen, og andre med lite angrep. – Mye forskning skal til for å finne ut hvorfor dette er tilfelle, mener Solheim. Det kan ta tid. Vi har prosjekt-

Halvor Solheim forteller om en svært effektiv spredning av askeskuddsopp. Foto: Lars Sandved Dalen, Skog og landskap.

Bildet viser et lite asketre med angrep på flere sideskudd som har nådd inn til hovedstammen og gitt de typiske nekrosene. Foto: Halvor Solheim, Skog og landskap.

samarbeid med danskene på området. Men også i Norge ser man tilfeller der trær kan stå tilsynelatende helt uangrepet, mens nabotreet er sterkt angrepet. Det er tydelig at individer av ask har ulik resistens. Hva som er årsaken til dette vet vi som sagt ingenting om. Likevel, det gir et håp om at det finnes en viss resistens i populasjonen, som gjør at noen trær kan overleve og kan satses på i et videre foredlingsarbeid.